

Στέφανος Π. Παπαγεωργίου

Ιστορικός — Πάντειο Παν/μιο.

ΑΠΟΠΕΙΡΕΣ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ ΚΑΙ ΑΝΕΛΙΞΗΣ ΣΤΗΝ ΟΘΩΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΤΟΥ 1834:

Η περίπτωση της οικογένειας Βάσου Μαυροβουνιώτη

Η ίδρυση του ελληνικού Βασιλείου και η εγκαθίδρυση συγκεντρωτικής και αυταρχικής πολιτικά εξουσίας, επέφερε, πέραν των άλλων, και σημαντικές ανακατατάξεις στον ελληνικό κοινωνικό ιστό. Η επιβολή του νέου καθεστώτος, έφερε σε δεινή θέση και αμηχανία τα παραδοσιακά ηγετικά στρώματα, τα οποία αντλούσαν αλλά και επέκτειναν την ισχύ τους, από τις πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, όπως αυτές χαραχθήκαν και εμπεδώθηκαν κατά την Τουρκοκρατία. Η σύγκρουση μεταξύ των υποστηρικτών της παλαιού τύπου διακυβέρνησης και κοινωνίας της οθωμανικής περιόδου, και εκείνων που επεδίωκαν την προώθηση του νέου πολιτεύματος και μιας δυτικά προσανατολισμένης κοινωνίας, είχε αρχίσει να εκδηλώνεται από τον πρώτο χρόνο του Αγώνα. Καμία, όμως, από τις δύο παραπάνω τάσεις δεν κατόρθωσε να επικρατήσει στο διάστημα αυτό.

Το καποδιστριακό καθεστώς, αρχικά, και το οθωνικό, κατόπιν, με πλέον έντονο τρόπο, επιχείρησε να θέσει σε λειτουργία σειρά μέτρων [ενιαία νομοθεσία, διοικητική κάλυψη όλης της επικράτειας κατευθυνόμενη από το κέντρο, πλήρης υπαγωγή των ενόπλων δυνάμεων στην κεντρική εξουσία κ.ά.] που στόχο είχαν την επιβολή ενός δυτικού τύπου κράτους. Ωστόσο, η ελληνική κοινωνία, παραδοσιακή και καθόλα διαφορετική, αντιμετώπισε τα μέτρα αυτά με δυσπιστία και εχθρότητα.

Οι παλιές παραδοσιακές ομάδες της άρχουσας τάξης, ωθήθηκαν στο περιθώριο της πολιτικής ζωής στη διάρκεια της πρώτης οθωνικής δεκαετίας [1833-1843] και βρέθηκαν έξω από τα κέντρα λήψης αποφάσεων και πολιτικού σχεδιασμού. Ένα μέρος των παραδοσιακών ηγετικών ομάδων, οι πρόκριτοι, πέρασε στην αντεπίθεση, προσπαθώντας με πολιτικά μέσα και με την τοπικής εμβέλειας ισχύ που ακόμη κατείχε, να εμποδίσει ή να επιβραδύνει την προέλαση των νέων θεσμών. Άλλοι, από το στρώμα των επαγγελματικών ενόπλων, αδυνατώντας να διατηρήσουν τα προεπαναστα-

τικά τους προνόμια στις νέες συνθήκες, αναγκάστηκαν να θέσουν εαυτούς εκτός των πλαισίων της νέας νομιμότητας. Έτσι, κατέφυγαν στον οικείο από τα προεπαναστατικά χρόνια χώρο, το βουνό, για να ασκήσουν εκ νέου το ληστρικό επάγγελμα. Άλλοι, πάλι, από το ίδιο στρώμα, προσέφυγαν στην οθωμανική επικράτεια, κοντά στα σύνορα με το ελληνικό βασίλειο και επαντάχθηκαν στην υπηρεσία των οθωμανών, ως αρματολοί.¹

Η μαζική τοποθέτηση ξένων [Βαυαρών, Δανών, Σουηδών, Γάλλων, Άγγλων κ.ά.] ή ομογενών Φαναριωτών στις θέσεις του διοικητικού και στρατιωτικού μηχανισμού, ελαχιστοποίησε τις πιθανότητες ένταξης των περισσότερων από τους προκρίτους και στρατιωτικούς της προεπαναστατικής και επαναστατικής περιόδου. Οι στρατιωτικοί που ορισμένοι από αυτούς είχαν επιδείξει εντυπωσιακή διορατικότητα στην επιλογή εργοδοτών και αξιόλογο ένστικτο προσαρμογής, επέτυχαν να εισέλθουν στο νέο τακτικό οθωμανικό στρατό προσφέροντας την εύνοιά τους στο νέο κράτος. Η εισόδός τους στον τακτικό στρατό της οθωμανικής περιόδου συνοδεύτηκε τις περισσότερες φορές με την κατάληψη μιας υψηλής, σχετικά, θέσης στη νέα κοινωνική πυραμίδα.

Στους τελευταίους συγκαταλέγεται και ο Βάσος Μαυροβουνιώτης.² Γεννήθηκε στο Μαυροβούνι (Czerna Gora) το 1897³. Η οικογένειά του, ηπειρωτικής καταγωγής κατέφυγε εκεί για να αποφύγει διώξεις της οθωμανικής εξουσίας. Μέχρι το 1817 δεν υπάρχει το παραμικρό στοχείο για τη ζωή και τη δράση του. Το χρόνο εκείνο ταξίδεψε στη Μικρά Ασία [περιοχή Σμύρνης] και εργάστηκε ως επιστάτης στα κτήματα οθωμανού μπέη και σε κάποια στρατιωτική υπηρεσία. Το ίδιο διάστημα γνωρίστηκε και με το Νικόλαο Κριεζώτη, μετέπειτα μεγαλοκαπετάνιο της Εύβοιας, με τον οποίο συνδέθηκε με αδιάρρηκτη φιλία που διήρκεσε μέχρι το τέλος της ζωής του. Το 1820, ήρθε στην Αθήνα για να αποφύγει τις συνέπειες αξιοποίησης

1. Για τη συμπεριφορά των αρματολών της περιόδου βλ. Γιάννη Κολιόπουλου, *Η ληστεία*, εκδ. Ερμής, Αθήνα, και Στέφανου Παπαγεωργίου, *Η στρατιωτική πολιτική του Ιωάννου Καποδίστρια ...*, εκδ. Εστία, Αθήνα, 1986.

2. Σε ανέκδοτη επιστολή του Αρχείου Μαυροβουνιώτη με ημερομηνία 20.2.1836 από Θεσσαλονίκη, ο αποστολέας, κάποιος Αλέξανδρος Βίττοβιτς, το πιθανότερο Μαυροβουνιώτης στην καταγωγή, προσφωνεί τον παραλήπτη Βάσο Μαυροβουνιώτη, Βάσο Μπρόγιοβιτς.

3. Ο Χρίστος Στασινόπουλος στο *Λεξικό της Ελληνικής Επανάστασης του 1821*, τ. 3, Αθήνα, 1972, σ. 56, αναφέρει ως χρόνο γέννησης του Μαυροβουνιώτη το 1795, δίχως, όμως να παραπέμψει και στην πηγή από την οποία άντλησε την πληροφορία. Ο Αθανάσιος Χρυσολόγης, στο *Βάσος Μαυροβουνιώτης. Διατριβή αναγνωσθείσα εν τω Φιλολογικώ Συλλόγω «Βύρων»*, Αθήνα 1876, σ. 15, αφού τον αναφέρει ως γόνο «περιφανεστάτης οικογενείας», τοποθετεί τη γέννησή του το 1797. Το γεγονός ότι ο Χρυσολόγης είχε επαφές με την οικογένεια κάνει την πληροφορία του πιθανότερη.

πράξης που διέπραξε στη Μικρά Ασία. Εκεί, μνηύθηκε από οθωμανό της Σμύρνης για κλοπή και φυλακίστηκε. Εξαγόρασε, όμως, την ποινή με την ένταξή του στο στράτευμα του Διοικητή των Αθηνών Μπαμπά πασά, ο οποίος ετοιμαζόταν να εκστρατεύσει μαζί με άλλα σουλτανικά στρατεύματα εναντίον του αποστάτη της Υψηλής Πύλης, Αλή πασά των Ιωαννίνων.⁴

Κατά την επαναστατική περίοδο [1821-1827], ο Μαυροβουνιώτης συμμετέσχε πρωταγωνιστικά στον Αγώνα. Πήρε μέρος, ως καπετάνιος - διοικητής σε 36 συνολικά μάχες και εκστρατείες⁵ και κατόρθωσε να αναρριχηθεί όλες τις βαθμίδες της στρατιωτικής ιεραρχίας της περιόδου.⁶ Ταυτόχρονα επέκτεινε σημαντικά την πολιτική του εμβέλεια, κυρίως με τη συμμετοχή του στις εμφύλιες διαμάχες. Πολιτικά είχε συστοιχηθεί με το Γαλλικό κόμμα, διατήρησε, όμως, μαζί με τους υπόλοιπους μεγαλοκαπετάνιους της Ανατολικής Στερεάς μια ανεξαρτησία κινήσεων. Ως γνωστό, οι τελευταίοι είχαν συμπήξει ιδιαίτερη στρατιωτικοπολιτική ομάδα, στους κόλπους του Γαλλικού κόμματος.

Στα καποδιστριακά χρόνια [1828-1832] κατόρθωσε να ενταχθεί στους ημιτακτικούς στρατιωτικούς σχηματισμούς και ανέλαβε τη διοίκηση της Δ' Χιλιαρχίας.⁷ Έτσι, διατήρησε την οργανική του επαφή με το στράτευμα και την επιρροή του σ' αυτό. Απέναντι στο καθεστώς κράτησε αρχικά μια φιλική έως ουδέτερη στάση για να περάσει αργότερα σε ανοιχτή αντιπολίτευση.⁸

Η οθωνική περίοδος, που όπως προαναφέραμε υπήρξε κρίσιμη και δύσκολη για το μεγαλύτερο μέρος των άτακτων στρατιωτικών της επαναστατικής και καποδιστριακής περιόδου, στάθηκε η πλέον ευνοϊκή για τον μαυροβούνιο οπλαρχηγό. Ήταν μεταξύ εκείνων που επέτυχαν να ενταχθούν στους νέους στρατιωτικούς σχηματισμούς και έθεσε ταυτόχρονα τις βάσεις

4. Υπηρέτησε με το βαθμό του *bayraktar* [=σημαιοφόρος]. Η τοποθέτησή του αυτή συνηγορεί στην άποψη ότι το στρατιωτικό επάγγελμα δεν του ήταν άγνωστο, καθώς οι μπαϊρακτάρηδες ήταν πάντοτε γενναίοι και έμπειροι υπαξιωματικοί ή χαμηλόβαθμοι αξιωματικοί.

5. Βλ. Χειρόγραφο του Αρχείου Μαυροβουνιώτη με τίτλο: *Κατάστροφαις μαζών και εκστρατιών*, χ.χ. Τα στοιχεία διασταυρώθηκαν με τις πληροφορίες που δίνουν στα έργα τους οι: Τρικούπης, Κρέμος, Κουτσουνίκας, Φιλήμων, Σπηλιάδης, Οικονόμου.

6. Ο.π. Από τον Αύγουστο του 1821 που αναλαμβάνει στρατιωτικός αρχηγός της Επαρχίας Καρύστου Ευβοίας, προβιβάζεται διαδοχικά από το βαθμό του πεντακοσιάρχου (1822) τον ίδιο χρόνο στο χιλιαρχικό βαθμό για να καταλήξει το 1824 στρατηγός.

7. Βλ. Γενικά Αρχεία του Κράτους [ΓΑΚ], Γραμματεία των Στρατιωτικών, Φακ. 3, Απρίλιος, 1828.

8. Στην τελευταία φάση της καποδιστριακής περιόδου συστοιχήθηκε πλέον ανοικτά με το γαλλικό κόμμα και υιοθέτησε την πολιτική του ηγέτη του Ιωάννη Κωλέττη.

για μια εντυπωσιακή στρατιωτική — και όχι μόνο — σταδιοδρομία.⁹

Ο Βάσος Μαυροβουνιώτης υπήρξε μια από τις χαρακτηριστικότερες μορφές της περιόδου που έδρασε. Ο μαυροβούνιος φυγάς της Μικράς Ασίας ο επιστάτης κτημάτων οθωμανού μπέη στη Σμύρνη, ο ποινικός τρόφιμος των φυλακών της Αθήνας, ο κατώτερος αξιωματικός του σουλτανικού στρατού, κατόρθωσε να εγκλιματιστεί με τον καλύτερο τρόπο στη χώρα που επέλεξε ως νέα του πατρίδα. Έτσι, επέτυχε να εξελιχθεί σε ηγετική φυσιογνωμία με ισχυρή επιρροή που δεν περιορίστηκε στο στρατιωτικό πεδίο αλλά επεκτάθηκε και στο πολιτικό. Ανήκε στην ολιγάριθμη, σχετικά, ομάδα των αυτοδημιούργητων επαγγελματιών ενόπλων που αναδύθηκε μέσα από τον απελευθερωτικό αγώνα. Δίχως να προέρχεται από παλιό αρματολικό τζάκι, αναρριχήθηκε στις βαθμίδες της νέας κοινωνικής πυραμίδας, προσφέροντας τις υπηρεσίες του στη νεοσύστατη κρατική ελληνική εξουσία. Διότι είναι αμφίβολο αν δίχως την κρατική παρουσία θα μπορούσε να διακριθεί με τους όρους που είχαν θεσπίσει τα προεπαναστατικά κοινωνικά πλαίσια και η παραδοσιακή ένοπλη αριστοκρατία των αρματολών της περιόδου της Τουρκοκρατίας.

Ο Μαυροβουνιώτης υπηρέτησε το οθωνικό καθεστώς γιατί το τελευταίο τον ευνόησε και τον προικοδότησε με βαθμούς, τον απογείωσε κοινωνικά και του παραχώρησε υψηλούς μισθούς.¹⁰ Επιπλέον τον ενδυνάμωσε οικο-

9. 1833: Μέλος της εξεταστικής Επιτροπής εκδουλεύσεων. [Διάταγμα 17.3.1833 της Γραμματείας των Στρατιωτικών].

1834: Συνταγματάρχης-Επιθεωρητής Αττικής και Βοιωτίας: [Έγγραφο 828.25-1-1834 της Γραμματείας των Στρατιωτικών].

1836: Αρχηγός Σώματος Οροφυλακής Φθιώτιδος.

1843: Αρχηγός Σώματος Οροφυλακής Λοκρίδος. Υποστράτηγος. [Έγγραφο 6108. 9-6-1843, Γραμματείας των Στρατιωτικών].

1846: Βασιλικός υπασπιστής. [Βασιλικό διάταγμα 6881.9-7-1846].

Η στρατιωτική εξέλιξη συνοδεύτηκε με υψηλές τιμές. Το 1841 ο Όθων τον ονομάζει «... ανώτερον Ταξίαρχον του Βασιλικού Τάγματος του Σωτήρος». Το 1846 ονομάζεται *commandeur* (ταξίαρχος του Τάγματος της Γαλλικής Λεγεώνας της Τιμής), ενώ τον προηγούμενο χρόνο είχε τιμηθεί με το παράσημο *officier* (αξιωματικός) του ίδιου Τάγματος. Τέλος το 1847, ο βασιλιάς της Βαυαρίας του απονέμει το παράσημο των Ταξιαρχών του Τάγματος της Πολιτικής Αξίας του Βαυαρικού Στέμματος. [Βλ. έγγραφα και διατάγματα, 2138.24-1-1841 της Γραμματείας των Στρατιωτικών, 23246.27-3-1846, Paris, *ordre royal de la legion d'honneur*, έγγραφο 1067.12-4-1846 του Βασιλικού Οίκου, έγγραφο 22412/11-10-1845, όπ. π., και έγγραφο της 6.1.1847 του Βασιλικού Οίκου].

10. Ως Συνταγματάρχης - Νομοεπιθεωρητής είχε μισθό μηνιαίο 400 δραχμών και edικαιούτο επιπλέον τρεις μερίδες «νομής ίππων». Φαίνεται ότι πληρωνόταν σε χρήμα και για τις 3 μερίδες. Έτσι ο μισθός του έφθανε τις 454 δρχ. Βλ. Ιωάννας Μίνογλου-Πεπελάση, «Η οικονομική συμπεριφορά της Οικογένειας Μαυροβουνιώτη», στο Σ. Παπαγεωργίου-Ι. Μίνογλου Πεπελάση, *Τιμές και αγαθά στην Αθήνα του 1834...* εκδ. ΜΙΕΤ,

νομικά, δίνοντάς του τη δυνατότητα αγοράς και ενοικίασης γαιών.¹¹ Η μελέτη του ανέκδοτου ογκώδους Αρχείου του¹² μας αποκαλύπτει ένα στρατιωτικό στέλεχος με δικό του ισχυρό πελατειακό σύστημα, το οποίο καθοδηγούσε με αξιοθαύμαστη επιδεξιότητα.¹³ Ο παλιός καπετάνιος χρησιμοποίησε το πελατειακό του σύστημα για να ενισχύσει την πολιτική, κοινωνική και οικονομική του θέση και ταυτόχρονα για να προωθεί πελάτες του σε θέσεις και αξιώματα του διοικητικού και στρατιωτικού μηχανισμού. Μαζί με το φίλο του Νικόλαο Κριεζώτη φαίνονται να είναι οι ισχυρότεροι άνδρες της Ανατολικής Στερεάς. Υπήρξαν εκείνοι που, κυρίως, διαμόρφωναν την πολιτική συμπεριφορά της περιοχής που ουσιαστικά δεν εξέφραζε παρά τη δική τους πολιτική βούληση.

Το 1834 η οικογένεια Μαυροβουνιώτη εγκαθίσταται στην Αθήνα, πρωτεύουσα του Ελληνικού Βασιλείου. Την αποτελούν η γυναίκα του Ελέγκω, οι γιοί του Αλέξανδρος, Τιμολέων και Γεώργιος και η κόρη της Ελέγκως από τον πρώτο της γάμο, Ροδόεσσα.¹⁴ Ήδη έχουν αναφερθεί τα πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα που είχε να αντιμετωπίσει ο Μαυροβουνιώτης [και η οικογένειά του] στη νέα κοινωνική κατάσταση που δημιούργησε το οθωνικό καθεστώς. Τα πρώτα, τα έλυσε με τη νομιμοφροσύνη του στο Παλάτι και την Αντιβασιλεία· τα οικονομικά του προβλήματα τα ξεπέρασε με τις υψηλές μισθολογικές του απολαβές, τη γαιοκτησία και τις πολυποίκιλες εμπορικές, επιχειρηματικές και τοκογλυφικές του δραστηριότητες. Εδώ θα επιχειρήσουμε να αποτυπώσουμε τη διαδικασία ένταξης της οικογένειας στην κοινωνία της οθωνικής Αθήνας του 1834 και την εκ μέρους της προσπάθεια πρόσληψης και αποδοχής του νέου τρόπου ζωής, όπως αυτός αναπτύχθηκε στην πρωτεύουσα.

Η ιστορία του νοικοκυριού Μαυροβουνιώτη αρχίζει μετά τη μυθιστο-

---

Αθήνα, 1988, σ. 76. Ο μισθός του Μαυροβουνιώτη ήταν ίσος με το μισθό του Νομάρχη του 1845 και σαφώς υψηλότερος του καθηγητή Πανεπιστημίου (300 δρχ.). Ο μέσος μηνιαίος μισθός της περιόδου κυμαινόταν μεταξύ 75-100 δρχ. Ο.π., σ. 77.

11. Η κτηματική περιουσία της οικογένειας βρισκόταν στην Αττική, τη Βοιωτία, τη Φωκίδα και αλλού. Είναι ιδιοκτήτης μεγάλου τσιφλικιού στον Ωρωπό. Παράλληλα κατέχει και κοπάδια. Βλ. Ιω. Μίνογλου-Πεπελάση, *ό.π.*, σ. 79.

12. Το Αρχείο Μαυροβουνιώτη βρίσκεται στην κατοχή του Ελληνικού Λαογραφικού και Ιστορικού Αρχείου (ΕΛΙΑ). Τα έγγραφά του είναι σταχωμένα σε δέκα ογκώδη βιβλία και περιέχουν έγγραφα της περιόδου 1821-1847.

13. Βλ. σχετικό Πίνακα, στο Στέφανου Παπαγεωργίου, *Τιμές και Αγαθά στην Αθήνα τον 1834...*, *ό.π.*, σ. 32-37.

14. Η Ελέγκω Μαυροβουνιώτη, το γένος Ιωαννίτη, είχε παντρευτεί σε πρώτο γάμο τον Τζωρτζή Πάγκαλο, γόνο ισχυρής οικογένειας της Κέας. Βλ. Ιωάννου Ψύλλα, *Η ιστορία της νήσου Κέας...*, Αθήνα, 1920, σ. 205-206.

ρηματική εκούσια απαγωγή της Ελέγκως, τότε συζύγου του πρόκριτου της Κέας Τζωρτζή Πάγκαλου από το Βάσο στη διάρκεια της τυχοδιωκτικής εκστρατείας του τελευταίου στο Λίβανο.¹⁵ Εως τότε ο Μαυροβουνιώτης ζούσε τη συνήθη ζωή του εργένη οπλαρχηγού των επαναστατικών χρόνων. Οι διαδοχικές εκστρατείες, μάχες και πολιορκίες, όπως και η αδιάκοπη πολιτική ένταση και διαμάχη λειτουργούσαν απαγορευτικά για τη δημιουργία τυπικής κοινωνικής ζωής ακόμη και για τους οικογενειάρχες οπλαρχηγούς. Ο ίδιος τρόπος ζωής συνεχίστηκε, δίχως καμία προσδιοριστική αλλαγή και με την ίδια ένταση και μετά το γάμο του Βάσου με την Ελέγκω. Η οικογένεια υποχρεώθηκε να παρακολουθήσει το δύσκολο πρόγραμμα του πολεμιστή, μετακινούμενη ανάλογα με την πορεία, τις ανάγκες της Επανάστασης και τις προσωπικές επιλογές του Βάσου από το Ναύπλιο, στη Χαλκίδα, την Κέα κ.α.

Το 1834 ήταν σημαντική χρονιά για την οικογένεια. Στη διάρκεια αυτού του χρόνου άρχισαν να αποκρυσταλλώνονται ορισμένες καταστάσεις και να διαγράφονται σαφείς προοπτικές για την κοινωνική της πορεία. Ο Βάσος: υψηλόβαθμος στρατιωτικός αξιωματούχος, με αλώβητο το κύρος του από τα επαναστατικά χρόνια, με ισχυρό πελατειακό σύστημα απλωμένο σε όλη την Ανατολική Στερεά και με ευοίωνες προοπτικές οικονομικής ευμάρειας. Η Ελέγκω: αρχόντισσα «κοκκόνα», νέα και όμορφη, ελκυστική¹⁶ και καλοδεχούμενη από τον κοινωνικό της περίγυρο, με ασυνήθιστα χαρίσματα και εφόδια για γυναίκα της εποχής της και με δική της κτηματική

---

15. Ο Μαυροβουνιώτης είχε απαγάγει την Ελέγκω, που ήταν ήδη έγκυος στη Ροδόεσσα και τη μετέφερε στον πύργο του φίλου του, προύχοντα της Άνδρου, Γιαννούλη Δημητρίου. Όταν επέστρεψε από την εκστρατεία του Λιβάνου την παντρεύτηκε στο μοναστήρι της Ζωοδόχου Πηγής στην Άνδρο. Βλ. Δημητρίου Πασχάλη, *Η Άνδρος κατά την Επανάστασιν του 1821*, τ. Β', Αθήνα, 1930, σ. 414. Σχετικά με την εκστρατεία στο Λίβανο: Αρχές Μαρτίου του 1826, οι στρατηγοί Νικόλαος Κριεζώτης, Βάσος Μαυροβουνιώτης και Χατζημιχάλης Νταλιάνης, επικεφαλής 800 ατάκτων, μίσθωσαν πλοία και εκστράτευσαν στα παράλια της Συρίας. Η εκστρατεία έγινε με δική τους πρωτοβουλία, ενώ η τότε «Προσωρινή Διοίκηση απέτυχε ή δεν θέλησε να τους εμποδίσει. Το ελληνικό-εκστρατευτικό σώμα, φθάνοντας στη Βηρυττό, αντί να συμμαχήσει με τις δυνάμεις του Εμίρη των Δρούζων Μπεζίρ που πολεμούσε εναντίον των Τούρκων, επιδόθηκε σε λεηλασίες και σφαγές. Τελικά απωθήθηκε από τις λιβανικές δυνάμεις και επέστρεψε στην επαναστατημένη Ελλάδα. Προηγουμένως οι Έλληνες άτακτοι αποβιβάστηκαν στην Κύπρο, όπου και εκεί επιδόθηκαν σε λεηλασίες και σφαγές. Η εξωφρενική αυτή επιχείρηση είχε δυσμενή απήχηση στην Ευρώπη και χρησιμοποιήθηκε από την ανθελληνική προπαγάνδα.

16. «... στίλβουσα εκ κάλλους και έμπλεως χαρίτων», σύμφωνα με το Δημήτριο Πασχάλη, *ό.π.*, σ. 416. Ο ίδιος αναφέρει ότι από την ομορφιά της είχαν εντυπωσιαστεί ο Σατωμβριάνδος που είχε φιλοξενηθεί στο σπίτι της οικογένειας Ιωαννίτη και ο ποιητής Π. Σούτσος.

περιουσία.¹⁷ Και η εικόνα συμπληρώνεται με τρεις γιούς και μια κόρη.

Τα δύο κεντρικά πρόσωπα, ο Βάσος και η Ελέγκω παντρεύτηκαν από έρωτα. Αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένα ιδιαίτερο στοιχείο, ασύνηθες για εκείνη την περίοδο που το συντριπτικό ποσοστό των γάμων γίνονταν μετά από συνοικέσιο, δίχως τη γνώμη, τουλάχιστον, της κόρης. Παράλληλα, όμως, αυτά τα δύο πρόσωπα συνιστούσαν φορείς διαφορετικών νοοτροπιών. Ο Βάσος με παραδοσιακή νοοτροπία, αμαθής και αγράμματος, με εντελώς εμπειρικές γνώσεις, και ικανότητες, με συντηρητικά πολιτικά πρότυπα και ανάλογες αμετακίνητες κοινωνικές θέσεις αποτελούσε τυπικό παράδειγμα άρρενος της εποχής. Αντίθετα, η Ελέγκω, έζησε και μεγάλωσε σε ένα διαφορετικό νησιώτικο περιβάλλον, επηρεασμένο από δυτικότροπα κοινωνικά και πολιτισμικά στοιχεία, κόρη εμπόρων, μορφωμένη, επίμονη και έξυπνη, με φιλελεύθερο χαρακτήρα και πολιτικές πεποιθήσεις.¹⁸ Συχνά μάλιστα απαιτούσε για τον εαυτό της πολύ περισσότερα από όσα μπορούσε να της επιτρέψει ανενόχλητα το κοινωνικό πλαίσιο της εποχής.¹⁹

Η είσοδος του ζεύγους στην κοινωνική ζωή της Αθήνας θα πρέπει να ήταν δύσκολη όσον αφορά την προσαρμογή του σε αυτήν. Και η δυσκολία προσαρμογής δεν θα πρέπει να απομονωθεί στο συγκεκριμένο ζεύγος, αλλά σε όλους εκείνους τους ομόλογους του Μαυροβουνιώτη, οι οποίοι ζώντας 12 και πλέον χρόνια σε μια ένοπλη κοινωνία, ήρθαν να αποτελέσουν μέρος μιας νέας κοινωνικής πραγματικότητας. Πιο συγκεκριμένα, να ζήσουν σε ένα «αστικό» περιβάλλον, πρωτοφανές για την εποχή, το οποίο από την πρώτη στιγμή της δημιουργίας του είχε γίνει θερμοκήπιο νέων αξιών και στόχων.

Η οικογένεια έπρεπε να σχινοβατήσει και να ισοροπήσει ανάμεσα στις παλιές παραδεκτές αξίες μιας καθαρά προαστικής κοινωνίας — με κυρίαρχα τα αγροτικά στοιχεία — και στις νέες αξίες που αναδύθηκαν μέσα από τη διαδικασία κατασκευής και συγκρότησης ενός αστικού μορφώματος. Ο χώρος είναι τυπικός: το μεγάλο μισοκατεστραμμένο χωριό, η Αθήνα, αποφασίστηκε να μεταμορφωθεί, δίχως προηγούμενη υποδομή, με

17. Κατείχε δικό της υποστατικό στην Κέα. Βλ. επιστολή Α. Βρανά της 29-10-1834, Κέα, στο Αρχείο Μαυροβουνιώτη. Επίσης κατείχε περιουσία στη Σύρο. Βλ. επιστολή Μ. Οικονόμου της 19-7-1843, στο Αρχείο Μαυροβουνιώτη.

18. Κατά την καποδιστριακή περίοδο η Ελέγκω είχε μετατρέψει το σπίτι της σε αντι-Καποδιστριακό Κέντρο. Εκεί συγκεντρώνονταν φιλελεύθεροι διανοούμενοι και αντικαποδιστριακοί πολιτικοί. Βλ. Τ. Λάππα, *Παλιές Ασχόντισες*, Αθήνα, 1978, σ. 17.

19. Για την ασυνήθιστη συμπεριφορά της βλ. επιστολές Ν. Κασσομούλη, Γεωργίου Στίνου, Χ. Γ. Σιώπου, Ιωάννη Λέκκα, Μ. Ναύτη Ν., Χριστοδούλου, Ν. Κυριακίδη, Αντωνίου Σιώτη κ.ά. στο Αρχείο Μαυροβουνιώτη.

πολιτική απόφαση και όσο το δυνατόν ταχύτερα σε αστικό κέντρο κατά τα ευρωπαϊκά πρότυπα.²⁰

Οι μαρτυρίες που διαθέτουμε μας διευκολύνουν να ορίσουμε, σε γενικές γραμμές, ως επιτυχημένη την απόπειρα προσαρμογής της οικογένειας στο νέο ζωτικό της χώρο. Η οικογένεια, δίχως να απαρνηθεί την παλιά της νοοτροπία και συμπεριφορά, ούτε όμως και να απορρίψει τις νέες κοινωνικές προσλαμβάνουσες, κατόρθωσε να επιβιώσει και να ευδοκιμήσει στη νεοσύστατη ελληνική πρωτεύουσα. Ακολούθησε ένα σύνθετο τρόπο ζωής προικοδοτημένο με παλιά και νέα πρότυπα και με τέτοιο τρόπο ώστε να μην διακινδυνεύσει την απώλεια της παλιάς πολιτιστικής της ταυτότητας από την εισβολή των δυτικών ιδεών.

Η οικογένεια, έχοντας σχετικά μεγάλη οικονομική επιφάνεια, κατοικούσε σε ένα ευρύχωρο και αξιοπρεπές σπίτι, που είχε τη δυνατότητα να ικανοποιεί όλες τις ανάγκες μιας άνετης διαβίωσης, αλλά και τις κοινωνικές της υποχρεώσεις.²¹ Το σπίτι, δίχως να είναι του επιπέδου των πρώτων αθηναϊκών αρχοντικών, δεν είχε καμία σχέση με τα άθλια πλινθόκτιστα που αποτελούσαν το συντριπτικό ποσοστό των οικημάτων της πρωτεύουσας. Διέθετε χώρους στους οποίους μπορούσαν να διαβιώσουν άνετα μια εξαμελής οικογένεια και ένα σχετικά πολυμελές υπηρετικό προσωπικό που αποτελούσαν πέντε υπηρέτες, μία παραμάνα, μία ψυχοκόρη, ένας υπηρέτης-ακόλουθος, ένας μάγειρας και δύο «υπάλληλοι».²² Το σπίτι είχε μεγάλους χώρους, αρκετά μεγαλοπρεπείς ώστε να δέχονται επισκέψεις πολύ υψηλά ισταμένων προσώπων. Πέραν της κύριας κατοικίας, υπήρχαν χώροι σταυλισμού οικοσίων ζώων, απαραίτητων για τις ανάγκες διατροφής [κατσίκες, κότες, πέρδικες κ.ά.] αλλά και για τις επαγγελματικές και κοινωνικές τους

---

20. Στις 3-2-1839 με την υπογραφή του Πρωτοκόλλου του Λονδίνου αναγνωρίστηκε η ελληνική κυριαρχία στις επαρχίες Αττικής, Βοιωτίας και Ζητουνίου (Λαμίας). Η Αθήνα παραδόθηκε στις ελληνικές αρχές τρία περίπου χρόνια αργότερα, την 1-3-1833. Στις 12-12-1834 η πόλη έγινε πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους. Η επιλογή της Αθήνας ως πρωτεύουσας προκρίθηκε μετά από σειρά συνεδριάσεων του υπουργικού συμβουλίου και της Αντιβασιλείας. Στις συναθροίσεις αυτές αναπτύχθηκαν και αντίθετες προτάσεις. Οι Πελοποννήσιοι επέμεναν στη διατήρηση της πρωτεύουσας στο Ναύπλιο, ενώ παράλληλα πρόβαλαν ως εναλλακτική λύση τις πόλεις του Άργους, της Κορίνθου και της Τριπολιτσάς. Ο πολεοδομικός σύμβουλος της Αντιβασιλείας, Γκούτενσον είχε προτείνει τον Πειραιά. Βλ. G. L. Mauger, *Ο Ελληνικός λαός*, τ. Β', Αθήνα, 1943, σ. 98-99. Βλ. και Χ. Στασινόπουλου, *ό.π.*, τ. Α', σ. 67 Πρβλ. και ΜΕΕ, τ. Ελλάς.

21. Το σπίτι πρέπει να ήταν μεγάλο γιατί το ενοίκιο του ανερχόταν στις 120 δρχ., ποσό υπέρογκο για την εποχή, βλ. κατάστιχο εξόδων, στο Αρχείο Μαυροβουνιώτη. Ο Τ. Λάμπας, *ό.π.*, δίνει την πληροφορία ότι η οικία Μαυροβουνιώτη βρισκόταν στην οδό Αγγέσμου 28, τη σημερινή Βουκουρεστίου.

22. Βλ. Κατάστιχο εξόδων, *ό.π.*

υποχρεώσεις [άλογα και μουλάρια για μεταφορές, άτια ιππασίας, σκύλους για φύλακες ή κυνηγίου].²³

Η ίδια η Ελέγκω έχει στη διάθεσή της δικό της άτι ιππασίας.²⁴ Ο Βάσος στις εξόδους του είναι έφιππος και ακολουθείται από τον ιπποκόμο-υπασπιστή του που είναι οθωμανός [μουσουλμάνος], ενώ η Ελέγκω συνοδεύεται στις δικές της εξόδους από μία τουλάχιστον υπηρέτρια.²⁵ Τα παραπάνω ήταν προνόμια που σε γενικές γραμμές απολάμβαναν οι υψηλές κοινωνικές τάξεις και κατά την προεπαναστατική περίοδο. Η νέα κοινωνική πραγματικότητα εμπλούτισε την καθημερινή τους ζωή με σειρά νεωτερισμών. Τώρα, προσλαμβάνουν δάσκαλο για την εκμάθηση της Γαλλικής και δάσκαλο μουσικής.²⁷ Στο σαλόνι του ζεύγους γίνονται δεκτοί μέλη του παλατιανού περιβάλλοντος, βουαροί αξιωματούχοι, υπουργοί και ανώτατοι πολιτικοί και στρατιωτικοί παράγοντες.²⁷ Στις βραδυνές συναθροίσεις — που τώρα ονομάζονται σουαρέδες — δαπανώνται μεγάλα ποσά, προσλαμβάνονται ειδικοί μάγειροι, ξένοι για την προετοιμασία ευρωπαϊκών εδεσμάτων.²⁸ Καλούνται ξένοι μουσικοί που παίζουν ευρωπαϊκούς ρυθμούς.²⁹ Παράλληλα καλούνται και σε αντιστοίχου επιπέδου σπίτια.

Από το ζευγάρι, αυτή που φαίνεται να ελκύεται περισσότερο από τους νεωτερισμούς είναι η Ελέγκω. Αυτό διαπιστώνεται από διάφορα περιπτωσιακά στοιχεία. Ενώ ο Βάσος προτιμούσε την παραδοσιακή ενδυμασία του Έλληνα οπλαρχηγού — εκτός από τις περιπτώσεις που ήταν υποχρεωμένος να ενδύεται την επίσημη στολή του Συνταγματάρχη - βασιλικού Υπασπιστού —, αντίθετα η Ελέγκω δαπανά μεγάλα ποσά από το διαθέσιμο εισόδημα για ευρωπαϊκά ενδύματα και είδη υπόδησης και ευπρεπισμού και καθαριότητας [καπέλα, φορέματα, υποδήματα, μαντηλάκια, κολόνιες, σαπούνια κ.ά.].³⁰

Τα παιδιά τους απολαμβάνουν ιδιαίτερες φροντίδες. Έχουν την παραμάνα τους, πηγαίνουν σε σχολείο και κάνουν ιδιαίτερα μαθήματα. Η Ροδόεσσα παρακολουθεί μαθήματα στη σχολή Χίλ³¹ και προετοιμάζεται για το μελλοντικό ρόλο της κόρης της καλής κοινωνίας μαθαίνοντας γαλλικά και

23. Στο ίδιο.

24. Στο ίδιο.

25. Στο ίδιο.

26. Στο ίδιο.

27. Στο ίδιο.

28. Στο ίδιο.

29. Στο ίδιο.

30. Στο ίδιο.

31. Στο ίδιο.

κιθάρα. Τα παιδιά ντύνονται προσεγμένα και δέχονται από τους γονείς τους δώρα, είτε καθημερινά είτε επετειακά.³²

Η εγκατάσταση της οικογένειας στην πρωτεύουσα δεν απέκοψε τους κάθε είδους δεσμούς της με την επαρχία. Αν η μία άκρη του δίαυλου που οδηγούσε στην ισχύ κατέληγε στην κεντρική κυβέρνηση, η δεύτερη άκρη βρισκόταν στην ύπαιθρο. Εκεί, κυρίως, υπήρχε η ισχυρή πελατεία του και η επαρχία ήταν εκείνη που τον τροφοδοτούσε με ισχυρά διαπραγματευτικά όπλα για την παραμονή και ανέλιξη του στον κεντρικό κρατικό μηχανισμό. Έτσι, λοιπόν, ο Μαυροβουνιώτης εξακολούθησε να βρίσκεται σε καθημερινή επαφή — είτε άμεση είτε με αλληλογραφία — με τους εκεί ανθρώπους του, να κάνει εκεί τις πολυάριθμες κουμπαριές του και να προωθεί τις υποθέσεις τους, καθώς και να δίνει εντολές για την περίπτωση των δικών του υποθέσεων εκεί.³³

Από τα στοιχεία που διαθέτουμε, δε διαπιστώνεται καμιά πνευματική ευαιθησία, τουλάχιστον στο Βάσο. Στο Κατάστιχο δεν απαντάται κανένα έξοδο για αγορά βιβλίων, επισκέψεις σε θέατρα κ.λπ. Ο Αθανάσιος Χρυσολόγης στη σύντομη βιογραφία του για το Μαυροβουνιώτη, παρουσιάζει τον τελευταίο ως εντελώς αγράμματο, με βιβλιοθήκη που αποτελείτο από ένα και μόνο βιβλίο: τα κατορθώματα του Σκεντέρμπεη. Επί πλέον ο Βάσος αντιδρούσε αρνητικά σε κάθε είδους απασχόληση ή επάγγελμα πέραν του στρατιωτικού. Τα παιδιά του αργότερα τα έστειλε στη Σχολή Ευελπίδων.³⁴

Η οικογένεια Μαυροβουνιώτη συνιστά τυπικό παράδειγμα μιας ανερχόμενης κοινωνικής ομάδας που κατόρθωσε να ενταχθεί και να ανελιχτεί μέσα στο νέο ελληνικό κράτος, λόγω της ικανότητας και της δυνατότητας προσαρμογής της στα νέα δεδομένα. Μπόρεσε επιπλέον να διατηρήσει «το χρώμα» της εμπλουτίζοντάς το, με τις νέες εισαγόμενες δυτικές αποχρώσεις. Η επιτυχής αυτή προσπάθεια κράτησε την οικογένεια σε υψηλό κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο και μετά το θάνατο του αρχηγού της. Η δεύτερη γενιά, οι γιοί του ακολούθησαν το στρατιωτικό στάδιο και έγιναν στρατηγί της ύστερης οθωνικής και της περιόδου Γεωργίου Α΄. Η τρίτη γενιά, δίχως να αφήσει το στρατιωτικό επάγγελμα, ασχολήθηκε με το εμπόριο, τη διοίκηση και τη διπλωματία, διευρύνοντας μάλιστα την κοινωνική βάση της οικογένειας με γάμους με ισχυρές και πλούσιες οικογένειες.³⁵

32. Στο ίδιο.

33. Στο ίδιο.

34. Ο γιός του Τιμολέων Βάσος, υπήρξε από τους γνωστότερους στρατιωτικούς της περιόδου Γεωργίου Α΄.

35. Συγκεκριμένα με τις οικογένειες Τεστά, Πετροκόκκινου, Ξύδη, Τσερεζόλε, Βλ. Φάκελλο οικογένειας στο Α΄ Νεκροταφείο Αθηνών.